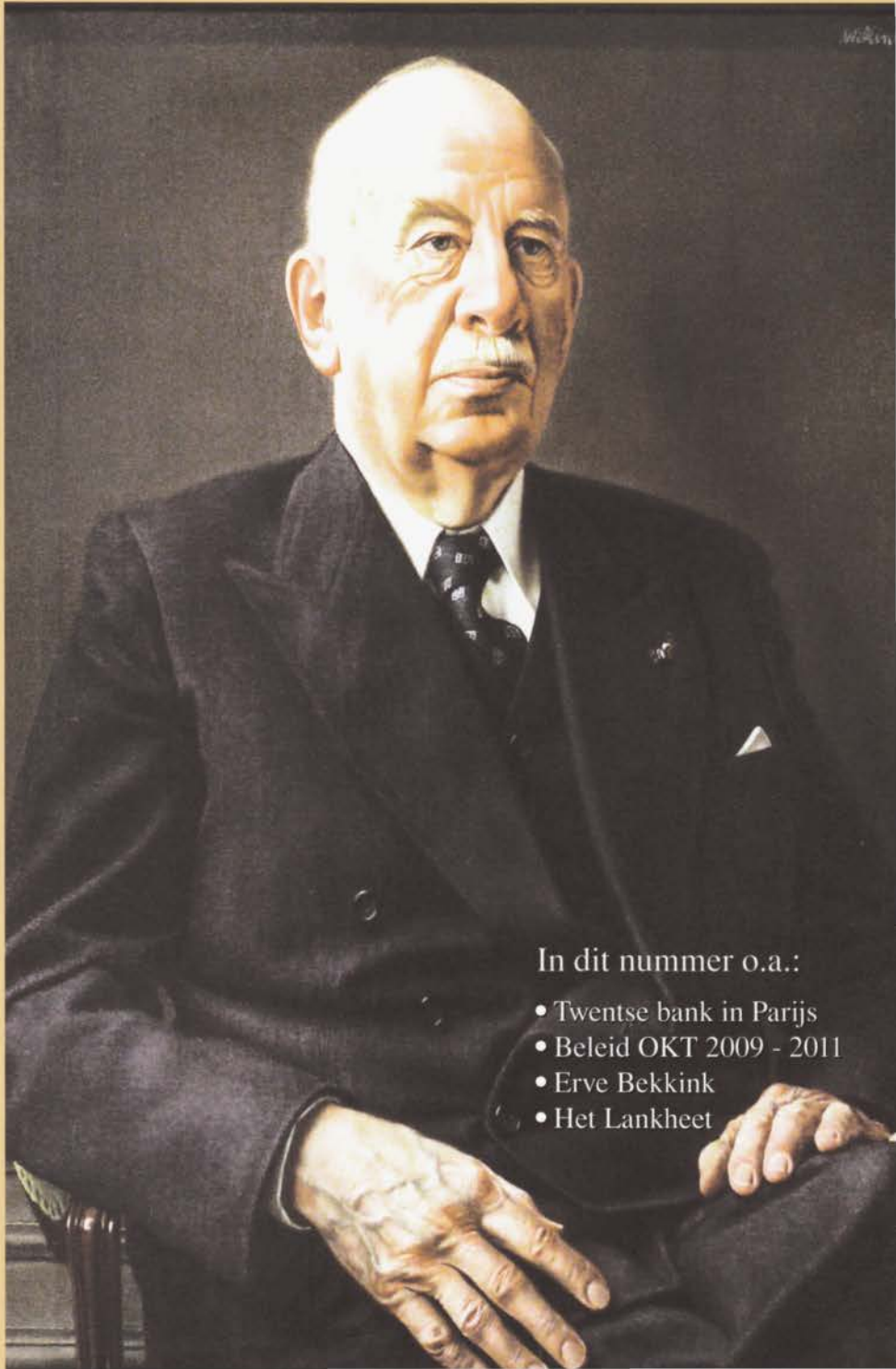

't Inschrien

Vereniging Oudheidkamer Twente

In dit nummer o.a.:

- Twentse bank in Parijs
- Beleid OKT 2009 - 2011
- Erve Bekkink
- Het Lankheet

Colofon

'*Inschrien* is een kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling

Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie

Berend Jager (hoofdredacteur), Frans Agterbosch, Willy Ahlers, Geert Bekkering, Hilda Ferweda, Frans Janssen en Robert Kemper.

Aan dit nummer werkten mee:

W. Ahlers, F.J.M. Agterbosch, J.A. van Alsté, G. Bekkering, B. Jager, R.R.M. Kemper, B. Morshuis, W.H. Nijhof, J. Niks, R. Strijker, E. Vermeer, H. Woolderink.

Redactieadres

Blauwgras 48
7623 GK Borne
tel. 074-2671053
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur

Jan van Alsté, voorzitter
Janny Willemsen, secretaris
vacant, penningmeester
Han Brummelman, lid
Jan Morsink, lid
Frans Janssen, lid

Secretariaat

Postbus 40024
7504 RA Enschede
secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Telefoon: 074- 2914014
Rabobank rek.nr. 12 95 76 379

OKThuis

Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
Telefoon: 053-4787447
Soos: iedere maandagmiddag 13.30 - 16.30 uur

Het abonnement is bij het lidmaatschap van de vereniging ingesloten. Lidmaatschap van de vereniging kost 24,50 euro per lid, echtparen 29,50 euro, jeugdleden tot 21 jaar 10 euro.

Losse nummers zijn voor 5 euro verkrijgbaar bij het secretariaat en op de soosmiddagen.

De kopij moet uiterlijk 1 augustus 2009 bij de redactie zijn. Men kan richtlijnen aanvragen bij de redactie.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie, schenkingen en sponsoring:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuugkist waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede

ISSN 1875-2659

Inhoud**Pag.**

Van de redactie	03
Van de voorzitter	03
Nieuwe leden	04
Boekenmarkt Roombeek	04
Excursie Enter	04
Activiteitenkalender	05
Kunst en historie: portret Joan Gelderman	06
Column: Verfoeilijke plannen Robert Kemper	09
Joodse begraafplaats Ootmarsum Ben Morshuis	10
Beleid OKT 2009 - 2011 Jan van Alsté	12
Soos in het <i>OKThuis</i>	13
Uit de collectie van de Oudheidkamer Riet Strijker	14
Banque Jordaan in Parijs sinds 1909 Wim H. Nijhof	16
Van lezers voor lezers	19
Lezing reis 'Ruslui 1992'	20
'Alles zoals zulks bij de landlieden in deze streken gebruikelijk is' Henk Woolderink	21
Twentse sage: de 'scepgrage' mulder van de Noordmolen Elias Vermeer	25
Twentse paddenstoel	26
Duizend jaar waterbeheer op Het Lankheet Geert Bekkering	27

Omslagillustratie: schilderij van H.P. Gelderman door Carel Willink. (collectie Palthehuis Oldenzaal)

Van de redactie

De rubriek Van lezers voor lezers. Vraag en antwoord gaat zich steeds meer uitkristalliseren. Naar aanleiding van de oproep in het vorige nummer informatie te geven over het schilderij Ootmarsum zondagmorgen 1920 doet Henk Kok een dringende oproep op de lezers eens na te gaan waar zich bij particulieren schilderijen van amateurs bevinden die op de een of andere wijze verband houden met het Twentse landschap en de Twentse cultuur met de bedoeling deze mogelijke schat aan gegevens te verzamelen en de kunstwerken op deze manier van de ondergang te redden. Interactie treft u ook aan bij de paddenstoelpuzzel, waarbij zoals u weet, in het volgende nummer altijd een artikel verschijnt. Dit keer een exposé over het natuurgebied Het Lankheet. Hilda Ferwerda brengt in de rubriek Kunst en historie een markante Twentenaar voor het voetlicht: Joan Gelderman, van wie zich in het Palthé-huis een prachtig schilderij bevindt door niemand minder geschilderd dan Carel Willink. Het is de moeite waard daar eens een kijkje te nemen. Kunst en historie is een terugkerende rubriek. Misschien hebt u zelf suggesties. Het gaat telkens om een bepaald kunstwerk in de publieke ruimte waaraan een stukje Twentse historie verbonden is. Robert Kemper maakt zich in zijn column boos over een actie van Natuurmonumenten die bepaald niet de schoonheidsprijs verdient. Ook hij vraagt om interactie door de lezer op te roepen te reageren. Dit is maar een selectie uit de rijke verscheidenheid aan artikelen in dit nummer. Kortom, veel interactie! De redactie hoopt dan ook dat allerlei suggesties u als lezer aanzetten tot reactie.

Berend Jager

Van het bestuur

Het is plezierig als je veel van de gestelde doelen hebt bereikt. Dat is de situatie waarin de Oudheidkamer zich bevindt. De collectie is grotendeels ondergebracht in TwentseWelle, het museum dat in zijn eerste jaar al meer dan 50.000 bezoekers heeft getrokken. Ons nieuwe pand aan de Stroinksbleekweg is adequaat

ingericht voor projecten, werkgroepen, sociëteit en bestuur. Het pand is nog niet elke dag in gebruik en biedt dus ruimte voor nieuwe initiatieven.

Op 12 maart vond de algemene ledenvergadering plaats, waarin verantwoording door het bestuur werd afgelegd aan de leden. Er werd een overzicht gegeven van de activiteiten van het afgelopen jaar. Daarna werd de blik op de toekomst gericht. De belangrijke vraag is: Hoe maken we onze rol als actieve schatbewaarder van de cultuurhistorie van Twente waar? In de komende tijd moet het beleid voor de komende jaren bepaald worden. Daarbij kan gedacht worden aan het volgende activiteiten op het gebied van de cultuurhistorie van Twente:

- Beheer en ontsluiting van de collectie; door wie?
- Uitbreiding van de collectie; waarmee?
- Ontmoetingsplaats voor geïnteresseerden in de cultuurhistorie; wanneer?
- Kennisgenerering en overdracht door onderzoek, lezingen, cursussen, excursies en publicaties; welke?
- Platform voor regionale oudheidkundige verenigingen; gewenst en haalbaar?

Daarbij kan ook de band weer versterkt worden met de families die honderd jaar geleden aan de wieg stonden van de Oudheidkamer. Kortom, er is nog voldoende te doen voor het bestuur en uw input is daarbij nodig.

Jan A. van Alsté, voorzitter

Nieuwe leden OKT en abonnementen 't Inschrien

Nieuwe leden

Hr. en Mw. Wendrich	Enschede	Hr. G. Gesink	Enschede
Hr. J.W. Beverdam	Barendrecht	Mw. J.J.A. Bijsterbosch	Enschede
Hr. en Mw. B. Jansen	Enschede	Mw. M. Leferink	Bentelo

(Ruil)abonnementen 't Inschrien

Openbare Bibliotheek Enschede

Boekenmarkt Museumlaan Roombeek groot succes

Op 23 mei was er voor het eerst een boekenmarkt in Roombeek. Langs de Museumlaan waren 32 kramen met allerlei interessante zaken opgesteld.

Ook de OKT was met een stand aanwezig, mooi aangekleed met informatie en onze nieuwe vlaggen. Door het prachtige weer was er veel belangstelling. Wij konden drie nieuwe leden inschrijven. Vier leden van de OKT waren aanwezig om de bezoekers van informatie te voorzien.

Excursie naar Enter

Op zaterdag 25 april vond de excursie naar Enter plaats. Zo'n veertig belangstellenden verzamelden zich bij het gecombineerde Zompen- en Klompenmuseum. Door een overenthousiaste gids werden we geïnformeerd over de opkomst, bloei en ondergang van de verschillende Enterse ambachten. Grote groepen schippers voeren met hun zompen over de – in vele gevallen waterloze – Regge; tien procent van de bevolking specialiseerde zich in het maken van klompen; tienduizenden ganzen per jaar werden vanuit Enter, via Rotterdam, naar de Londense kerstdissen geëxporteerd.

Museum Boerjan is een in 1984 heropgebouwde museumboerderij met een kleermakerskamer, een stoffenwinkeltje en een uitgebreid snoepassortiment op de deel. Niet onder het onderschoer, maar in de stralende lentezon, genoten de deelnemers van een kop koffie met krentenwegge en van de verhalen over het leven van Buisjan. Een geslaagde dag!

RK

Actviteitenkalender

Zie voor de actuele situatie ook www.oudheidkamertwente.nl of bel onze secretaris mevrouw Janny Willemsen, tel. 074 - 291 40 14.

Lezing

Maandagavond 9 november om 19.30 uur

Lezing over gastarbeiders o.a. in Twente door de heer J. Roerink.

De lezing wordt gehouden bij onze buurman TwentseWelle. Nadere informatie volgt.

Cursussen

September/oktober

Cursus antiek. Wat is antiek? Hoe kun je het herkennen? Etc. Indien u belangstelling heeft laat dat dan weten via secretariaat@oudheidkamertwente.nl of bij de secretaris mevrouw Janny Willemsen, tel. 074 - 291 40 14.

Oktober/november

Cursus *Invloeden van Karel de Grote en Napoleon op de Twentse samenleving. (herhaling.)*

Op zaterdagmorgen 10, 23 en 31 oktober en 7 november 2009 van 10.00 uur - 12.00 uur.

Plaats: Verenigingscentrum Oudheidkamer Twente OKThuis, Stroinksbleekweg 12B, 7523 ZL Enschede (tegenover ingang TwentseWelle). Telefoon: 053 4787447.

Cursusleiding: Gerard Seyger en Henk Woolderink.

Kosten: € 45,- (prijs voor leden). Aanmelding is mogelijk door een bedrag van € 45,- over te maken op bankrekening 12.95.76.379 t.n.v. penningmeester Oudheidkamer Twente te Enschede onder vermelding Cursus Karel de Grote-Napoleon. Het aantal cursisten is beperkt tot 18 personen. Plaatsing geschiedt in volgorde van aanmelding.

- 1e morgen Karel de Grote onderwerpt de Germanen in onze regio. De kerstening van Twente. Germaans erfrecht en markenstelsel worden gerespecteerd.
- 2e morgen Germaanse persoonsnamen circa 800 uit het goederenregister Werden. Dienstplicht van Romeinse tijd tot Saliërs. Invoering van leenstelsel, tiendheffing en drieslagstelsel.
- 3e morgen Napoleon maakt een eind aan de soevereiniteit van Overijssel. Invoering Frans burgerlijk wetboek en wetboek van strafrecht. Einde Germaans erfrecht, het leenstelsel, het hofrecht en verkoop domeinen.
- 4e morgen Onteigening kerktorens. Van beroepsleger naar militaire dienstplicht. Het aannemen van vaste familienamen en invoering burgerlijke stand. Stimulering handel en nijverheid, aanleg wegen, afbraak havezaten. Invoering kadaster en verplichte markendeling.

Indien u belangstelling heeft laat dat dan weten via secretariaat@oudheidkamertwente.nl of bij de secretaris mevrouw Janny Willemsen, tel. 074 - 291 40 14.

De Oudheidkamer wil zich graag presenteren op Twentse bijeenkomsten. Indien u uw leden en/of bezoekers extra informatie wilt geven, laat ons dan even weten dat wij welkom zijn.

Kunst en historie: portret van Joan Gelderman

Hilda Ferwerda

Een van de pronkstukken in het Palthehuis in Oldenzaal is het door Carel Willink geschilderde portret van Joan Gelderman. De familie Gelderman werd bekend door haar textielfabriek in Oldenzaal. Het was een succesvolle familie die vanaf de 19de eeuw fortuin maakte tijdens de hoogtijdagen van de textielindustrie in de streek. Een deel van de erfenis van deze fabriek en de familie wordt bewaard in het Museum Palthehuis. Daar staat ook een maquette van de voormalige fabriek van de familie Gelderman.

Het portret van Joan Gelderman werd door Willink in 1956 geschilderd. Gelderman kreeg het als geschenk van zijn medebestuurders bij zijn afscheid als commissaris van de Heemaf. De neef van de schilder, ir F.R. Willink, was namelijk oud-directeur van deze onderneming. Gelderman was toen 79 jaar oud. Willink had vaker portretten voor opdrachtgevers gemaakt. Ze worden de Kopstukken van Willink genoemd, waarvan hij er in totaal 85 maakte. Sinds 1941 schilderde hij topfiguren uit het bedrijfsleven. Veel bezoekers van het Museum Palthehuis zullen Joan Gelderman niet kennen.

Levensloop

Joan Gelderman (1877- 1975) werd alomtewees gewaardeerd en gerespecteerd. Hij volgde de Latijnse School te Oldenzaal, de gebruikelijke opleiding voor zonen van Twentse textielindustriëlen in de periode voor de Eerste Wereldoorlog. Daarna bezocht hij de Nederlandsche School voor Nijverheid en Handel te Enschede en werkte in textielfabrieken in Lancashire om vervolgens de opleiding af te sluiten met een wereldreis. In 1905 werd hij opgenomen in de uit 1865 daterende familiefirma H.P. Gelderman & Zonen te Oldenzaal. Bij de omzetting van deze firma in een naamloze vennootschap in 1935 werd hij hiervan, met twee familieleden, directeur; van 1960 tot 1963 was hij gedelegeerd commissaris (1).

Spilfunctie

Naast de dagelijkse leiding van één der voornaamste Twentse textielfabrieken had hij een brede belangstelling op regionaal, nationaal en internationaal textielgebied. Dit blijkt uit zijn artikelen in de Economisch-statistische Berichten, waarin hij van 1916 tot 1940 jaarlijks een overzicht publiceerde over de situatie van de Nederlandse katoenindustrie. Op grond van zijn vooraanstaande positie was het hem mogelijk een aantal initiatieven te nemen voor een nauwere samenwerking tussen textielondernemingen. Dit was geen eenvoudige opgave binnen een bedrijfstak waarin men zich van oudsher verzette tegen iedere vorm van boven het bedrijfsniveau uitgaande samenwerking en ordening. Het zelfbewustzijn van de Twentse textielfabrikanten, hun afkeer van staatsbemoedienissen en hun afkeer ook van aansluiting bij medefabrikanten waren daarbij de voornaamste hinderpalen. Uitvalspoor voor veel van deze initiatieven was het Economisch Instituut voor de Textielindustrie (EIT) te Rotterdam. Dit was een instelling voor economisch onderzoek en advies, dat in 1930, met prof. J. Wisselink als directeur, werd opgericht. Gelderman was, samen met J.B. Blijdenstein W.Jzn., hiervan de initiatiefnemer en na de oprichting voorzitter van de raad van beheer. De drie voornaamste samenwerkingsverbanden, vanuit het EIT opgezet, waren de

Manufacturen Export Centrale ter regeling van export naar de Nederlandsch-Indische beschermde markten, de Nederlandse Textielconventie als een conditiekartel voor de gehele Nederlandse katoenindustrie en de vestiging van een katoenindustrie in Nederlandsch-Indië. Deze laatste kreeg vorm in de NV Java Textielmaatschappij te Tegal. Gelderman werd hiervan voorzitter van de raad van commissarissen.

Internationaal vervulde Gelderman een belangrijke positie als lid van het Committee of Management van de International Federation of Master Cotton Spinners and Manufacturers Associations, terwijl hij reeds eerder, namelijk aan het einde van de Eerste Wereldoorlog, lid was geworden van de toewijzingscommissie van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij (NOT) voor de beperkte invoer van katoen. Ook adviseerde hij de Nederlandse delegatie bij de Economische Wereldconferentie te Genève in 1938.

Andere functies

Een politieke functie vervulde Gelderman als lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal voor de Liberale Staatspartij van 1928 tot 1946. Tevens was hij de eerste voorzitter van de nieuw opgerichte Kamer van Koophandel voor Twente en Salland van 1921 tot 1928, president-commissaris der Nederlandse Spoorwegen en van de NV Heemaf en commissaris van de Kon. Ned. Katoenspinnerij, de Tilburgse Katoenspinnerij en de Centrale Werkgevers Risicobank. Zijn vooraanstaande positie in

het gewest bleek uit zijn benoeming ten slotte in 1945 tot Economische Commissaris van de provincie Overijssel en lid van de commissie Noodvoorziening van het Militair Gezag.

Collectie Paltherhuis Oldenzaal
Schilderij H.P. Gelderman door C. Willink

Fundament

De betekenis van Gelderman als textielindustriël ligt vooral op economisch gebied; hij trad nauwelijks op de voorgrond op sociaal terrein, dat tijdens het interbellum in Twente gekenmerkt was door felle en langslpende conflicten. De mede door hem geleide onderneming was hier slechts in beperkte mate bij betrokken. Op economisch gebied slaagde hij erin, in een periode van economische neergang, de

eerste samenwerkingsverbanden tot stand te doen komen in de Twentse textielindustrie. Op het door hem gelegde fundament werd na de Tweede Wereldoorlog, ook in sociaal opzicht, voortgebouwd. Een dergelijke grondleggerfunctie kon Gelderman, mede dankzij een bijzondere bescheidenheid en grote beminnelijkheid, vervullen.

Het portret

Voor zijn portret moest Joan Gelderman wel een keer of twintig in Amsterdam naar het atelier van Willink aan de Ruysdaelkade in Amsterdam om te poseren. Het kostuum dat Joan draagt op het portret, moest elke keer achtergelaten worden op een paspop in het atelier. Zo kon de schilder de kleding zo exact mogelijke schilderen. Het portret verdween in de kelder bij de liquidatie van de Heemaf. Door tussenkomst van de heer E.A. Gelderman kwam het schilderij in de familie terug. Vreemd is dat het portret van Joan Gelderman daarna spoorloos was, tot Michiel Lassche, voormalig conservator van het Palthehuis, het op zolder ontdekte. Toen hij zijn voorganger van zijn Willink-ontdekking vertelde, zei deze: "Och er zijn meer mensen die Willink heten en schilderen. Maak je maar niet al te blij!" Gelukkig bleek het wel een echte Carel Willink. Het portret werd door de familie Gelderman in bruikleen gegeven aan het

Palthehuis. Het hangt in de Tussenhal waar men tijdens een bezoek haast ongemerkt voorbijloopt, maar het is zeker de moeite waard er eens bij stil te staan.

Palthehuis in Oldenzaal

Voetnoot:

1 Website van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis

Literatuur:

H. Melissen en L. Brons, Willinks kopstukken. (Amsterdam, 1986)

E.J. Fischer, J.L.M. van Gerwen, H.J.M. Winkelman. Bestemming Semarang. Geschiedenis van de textielabrikanten Gelderman, in Oldenzaal. (Oldenzaal, 1991).

Het Alferink

Column: Verfoeilijke plannen

Robert Kemper

Aan de rand van Twente ligt een uitgestrekt landgoed. Duizend hectare natuurgebied, bestaand uit sinds het eind van de negentiende eeuw aangelegde productiebossen op daarvoor onontgonnen markegronden. Midden op het landgoed staat een sprookjesachtig landhuis met een tientallen meters hoge uitkijktoren. Het leven was er honderd jaar geleden gemoedelijk. De op het landhuis wonende familie toonde een opvallend verschil met het naastgelegen kerkdorp. Eén van de dochters des huizes beschrijft in haar memoires de ongedwongen jeugd die ze er heeft beleefd.

Aan de voet van de berg waar het huis op staat, ligt nu nog steeds één van de eeuwenoude boerderijen, in de achttiende en negentiende eeuw een bekende herberg, die aan het landgoed werd toegevoegd. Genoemde dochter beschrijft op bijna idyllische wijze het boerenleven op de boerderij. Elke ochtend haalde ze er verse koemelk, de boerin bakte pannenkoeken voor een schare kinderen. 's Avonds at de boer wat de pot schafte, de rest van het gezin at uit dezelfde pot mee.

Nu is dat romantisch aandoende leven verdwenen. Het huis wordt al bijna veertig jaar lang door een tweetal broers bewoond. Hun beide ouders overleden in de afgelopen vijftien jaar. Het landgoed werd begin jaren '80 grotendeels verkocht aan Natuurmonumenten. De broers betalen hun pacht en onderhouden de omgeving van het erf. Boerderij en bijgebouwen staan sinds jaar en dag op de gemeentelijke monumentenlijst. Het is de parel van het dorp.

Het gaat er Natuurmonumenten echter niet

meer om natuurmonumenten te behouden, maar om ordinair geld te verdienen uit eeuwenoude monumenten. De broers is de pacht opgezegd, vanaf 2013 moeten zij hun boerderij verlaten. Een duur commercieel adviesbureau wil met de boerderij een toegangspoort tot het landgoed creëren. Tientallen nieuwe parkeerplaatsen moeten worden aangelegd in het kleinschalige landschap. De boerderij wordt omgebouwd tot een luxe accommodatie met vijf appartementen (natuurlogies) en onder meer een gemeenschappelijke sauna. Voor de kapschuur is een volwaardig, luxe restaurant voorgesteld met veertig zitplaatsen binnen en evenveel buiten. Het boerenerf zal te gronde gaan aan borden, ontsierende vlaggen en andere commercie. Wat bezielt Natuurmonumenten?! Ik wil alle lezers van dit stuk oproepen protest aan te tekenen tegen deze werkelijk affreuzende plannen. Boerderij De Pas aan de Molenweg in Haarle gaat eraan. Wilt u reageren? Stuur dan uw afwijzende woorden naar Natuurmonumenten (Postbus 9955 1243 ZS 's-Graveland).

Natuurmonumenten heeft ten doel het behoud en beheer van in natuurwetenschappelijk en landschappelijk opzicht belangrijke terreinen in Nederland met de zich daarop bevindende monumenten van geschiedenis en kunst, in het bijzonder die, bedoeld in artikel 1 van de Monumentenwet. Dit geschiedt zowel ter wille van de natuur zelf als ten behoeve van het geestelijke en lichamelijke welzijn van de mens.

Bron: Statuten Vereniging Natuurmonumenten

Joodse begraafplaats Ootmarsum: een oase van stilte

Ben Morshuis

Even buiten Ootmarsum ligt op de Kuiperberg de Israëlitische begraafplaats of, zoals vooral oudere inwoners zeggen 'n Jödnkarkhof. Onder een aantal eeuwenoude eikenbomen staat een twintigtal grafstenen. Vóór elke steen is nog iets van een kleine zandheuvel te zien. De paden en de ruimte tussen de grafstenen zien er goed onderhouden uit. Deze worden dan ook vrijwel wekelijks onderhouden. Zoals gebruikelijk op een Joodse begraafplaats ontbreekt elke vorm van versiering: geen sierstruiken, bloemen, beeldjes, niets.

Dwalend over de begraafplaats voel je je als het ware van de jachtige wereld afgesloten. Het is er een oase van rust en stilte, die nog extra wordt benadrukt door een onverwacht prachtig uitzicht vanaf de begraafplaats over het landschap aan de voet van de Kuiperberg.

B. Morshuis

Op de grafstenen staan de opschriften. Bij een aantal is de tekst geheel in het Nederlands; bij andere stenen is alleen de Hebreeuwse taal gebruikt. Er zijn ook stenen, waar zowel een Nederlandse als een Hebreeuwse tekst is aangebracht. Hoewel ze groen zijn uitgeslagen hebben de stenen vrijwel allemaal de tand des tijds doorstaan. Al met al maakt de begraafplaats een goed verzorgde indruk. Dat is te danken aan de familie Hofsté uit Ootmarsum, van wie nu al de derde generatie de zorg over de joodse begraafplaats op zich heeft genomen. In december 2001 kreeg Gerrit Hofsté hiervoor een oorkonde, waarop vermeld stond. *In Israël wordt een boom geplant in*

het Nederland-Israël woud op naam van de familie Hofsté als waardering voor het respectvolle werk op de Joodse begraafplaats te Ootmarsum.

Ouderdom

Hoe anders moet de begraafplaats er in 1846 hebben uitgezien, toen de publicist/journalist Harm Boom een rondreis door Twente maakte en aan de hand daarvan zijn boek *Mijne Reisportefeuille* schreef. In Ootmarsum gekomen, maakte hij een wandeling die hem naar de Kuiperberg voerde, waar hij de Israëlitische begraafplaats in een deplorabele toestand aantrof. *Wij bezochten de ongeredderde begraafplaats dan ook niet*, besloot Harm Boom.

De ouderdom van de begraafplaats kan niet exact worden vastgesteld. De stenen geven daarvoor ook niet voldoende aanwijzing. Daarop is te lezen dat de oudste grafsteen van 1814 dateert en de laatste steen in 1928 werd geplaatst.

Om een globale aanduiding te kunnen geven, moeten we naar de tijd waarin voor het eerst sprake is van joodse inwoners. Onderzoek wijst uit dat in Ootmarsum zonder onderbreking van circa 1675 tot 1960 joden hebben gewoond. Een tijdlang was die gemeenschap zo groot, dat ze zelfs een eigen synagoge had.

In haar dissertatie *De Joden in Overijssel, van hunne vestiging tot 1814* (1926) doet Helena Peppers de volgende mededeling: *In 1698 werd te Ootmarsum een Joodsche slager toegelaten. Deze was gehuwd met de*

't Inschrien 2009 / 2

weduwe van iemand die ook reeds als inwoner van deze stad was ontvangen en die hetzelfde beroep had uitgeoefend. Daaruit kunnen we afleiden dat Ootmarsum rond 1675 zeker één of meer joodse inwoners telde. Sindsdien groeide het aantal gestaag en bereikte rond 1870 zijn hoogtepunt met meer dan honderd joden.

Over het begraven is pas later iets bekend, evenals over de plaats waar die begraafplaats lag. Bij de joden is het gebruikelijk dat hun doden buiten de leefgemeenschap begraven moeten worden. Dat was in het Ootmarsum van de 18de eeuw ook het geval en het stadsbestuur zal in die tijd zeker een plaats voor dat doel ter beschikking hebben gesteld. Dat die plaats de huidige Israëlitische begraafplaats is, kan worden opgemaakt uit een aantekening in het dagboek van J. G. Drôghoorn, rentmeester van de drost Sigismund van Heiden Hompesch, de bewoner van Huis Ootmarsum. *In 1786 stierf hier de joodse arts Samuel (Pool?) hij werd op de Cotten begraven.* De Cotten, later De Kotten is het stuk grond tussen de huidige Glijphak en de Kuiperberg, de plaats waar nu de begraafplaats ligt. Van grafstenen uit die tijd is, zoals gezegd echter niets terug te vinden. In totaal staan er twintig grafstenen. Deze zijn in 1988 door de Twente Akademie in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Genealogie in De Haag geïnventariseerd.

Onderhoud

De Stichting Het Overijssels Landschap heeft na de oorlog het onderhoud van de begraafplaats op zich genomen. In eerste instantie zou dit door de gemeente Ootmarsum geschieden, op verzoek van het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap. Maar de gemeente deelde bij monde van de

toenmalige burgemeester H. F. M. baron Schimmelpenninck van der Oye mee, dat zij wel zorg wilde dragen voor het herstel (van o.a. de afrastering en het hek), maar dat het onderhoud zou worden toevertrouwd aan *een nog in Ootmarsum woonachtig lid van het Joodse kerkgenootschap.*

De burgemeester doelde hiermee op Siegmund 'Sieg' ten Brink die de oorlog had overleefd.

Sieg ten Brink vroeg later aan mijn vader of hij dat onderhoud van hem wilde overnemen, als hij er niet meer was, vertelde Gerrit Hofsté. *Sieg vertelde erbij*

dat hij niet op vrijdagavond en evenmin op zaterdag op de begraafplaats mocht werken. Inmiddels heeft René Hofsté, de zoon van Gerrit een groot deel van het werk overgenomen. Als Gerrit ermee stopt, blijft het onderhoud in goede handen en zal de begraafplaats op de Kuiperberg een sfeervolle rustplaats blijven; in dubbele betekenis.

De OKT beschikt over uitgebreide documentatie van Joodse begraafplaatsen in Twente.

Beleid OKT 2009 - 2011

Jan van Alsté, voorzitter

Introductie

De vereniging Oudheidkamer Twente heeft in de afgelopen drie jaar een aantal doelen bereikt die de basis vormen voor haar toekomst: zelfstandigheid, lopende organisatie, eigen huisvesting, eigen blad, activiteiten voor leden, ontsluiting en beheer van haar collectie door het geven in bruikleen aan gerespecteerde instellingen. In de Algemene Ledenvergadering van 12 maart 2009 is afgesproken dat het bestuur de doelen voor de komende jaren vaststelt. Dit onder de noemer dat de OKT ambitieuzer moet zijn dan 'alles een beetje meer en een beetje beter'. In de bestuursvergadering van 28 mei 2009 is het beleid voor de komende jaren vastgesteld.

Doel van de vereniging:

Behoud, uitbreiding en ontsluiting van een collectie op het gebied van het cultureel erfgoed van Twente. Kort samengevat: De vereniging wil een belangrijke 'schatbewaarder van het cultureel erfgoed Twente' zijn en blijven.

Wat willen we bereiken in 2009 – 2011

- a. *Uitbreiding van de bestaande collecties*
Uitbreiding van de collectie kan plaatsvinden via het geven in bruikleen, aankopen en schenkingen. Er zal actief beleid ontwikkeld worden gericht op het verwerven van schenkingen van met name na-oorlogse collecties. Voor oudere collecties wordt per item gezocht naar financiële middelen voor aankopen.
- b. *Opbouw van nieuwe collecties*
Er zullen fondsen geworven worden voor het opbouwen van nieuwe collecties. Ook zullen contacten gelegd worden met particulieren in

het bezit van interessante verzamelingen.

- c. *Onderzoek op het gebied van onze collecties*
Verdiepend (wetenschappelijk) onderzoek op het gebied van het Twentse erfgoed ontbreekt nagenoeg geheel. De OKT streeft naar de instelling van een bijzondere leerstoel op dit gebied waarbij een deel van de activiteiten verricht worden in *OKThuis*. Daarnaast zal de OKT de uitvoering van meerdere studies entameren al dan niet gekoppeld aan tentoonstellingen.
- d. *Aantrekkelijke activiteiten voor leden en sponsoren*
Voor leden zal het huidige programma van lezingen, excursies, cursussen, workshops worden gecontinueerd. Daarbij zullen ook de interesses van vrouwelijke leden aan bod komen.

Wat willen we nog meer

1. *Vergroting van de professionaliteit*
Naast vrijwilligers moeten we zorgen voor professionals die in ons *OKThuis* hun werkplek hebben. Hierbij wordt gedacht aan mensen die studies verrichten op het gebied van het Twents erfgoed (deeltijd hoogleraar met studenten en promovendi), het opzetten en uitvoeren van diverse studies.
2. *Groei van ledental met 10%*
Naast de al lopende acties maken we het aantrekkelijk om niet-leden op invitatie door leden te laten deelnemen aan onze activiteiten en vragen we hun vervolgens lid te worden. Publiciteit en activiteiten moeten de rest doen.

3. *Actief vrijwilligersbeleid*
De OKT gaat actief werven onder de babyboomgeneratie met aantrekkelijke (nog te definiëren) projecten. Er komt een coördinator die zorgt dat vrijwilligers goed begeleid worden. Tubantia en Huis-aan-Huis bladen zullen worden voorzien van relevante informatie.
4. *Vergroting van de naamsbekendheid*
De activiteiten worden zo veel mogelijk via de regionale pers (Tubantia en Huis-aan-Huis bladen) bekendgemaakt. Aan bruikleennemers wordt verzocht ons als bruikleengever steeds te vermelden. Een comité van aanbeveling wordt ingesteld.
5. *Organisatie voor fondsenwerving*
Er wordt een trekker fondsenwerving aangezocht die zijn eigen werkgroep samenstelt om gelden te verwerven voor projecten die door het bestuur in overleg met de trekker worden geselecteerd. Er komt een sponsorbeleid.
6. *Herstel contact met oprichtingsfamilies*
Een aantal van de nazaten van de oprichters van de OKT zijn nog steeds actief op cultuurhistorisch gebied. Hun deskundigheid en betrokkenheid moet voelbaar worden in de vereniging.
7. *Solide organisatie met voldoende activiteiten*
De organisatie moet opnieuw gedefinieerd worden waarbij de bevoegdheden en verantwoordelijkheden duidelijk moeten zijn. Zo moet het bestuur besturen en zich niet bemoeien met de uitvoering. De werkgroepen moeten duidelijke mandaten krijgen die afgeleid zijn van geacordeerde jaarplannen en begrotingen.
8. *Dagelijks gebruik van ons gebouw*
Het aantal actieve werkgroepen wordt vergroot zodat het OKT gebouw elke dag actief gebruikt wordt. Daarbij worden vrijwilligers aangezocht die de rol van gastvrouw/heer en huismeester op zich nemen. Ook de aan te trekken professionals zullen hun primaire werkplek in het OKThuis hebben. Gemeenten zullen benaderd worden voor bijdragen in de exploitatielasten.

Soos in het OKThuis

Iedereen is welkom in ons verenigingscentrum het OKThuis aan de Stroinksbleekweg 12B Enschede, tegenover de ingang van TwentseWelle. Er heeft zich al een vaste kern van min of meer (historisch) deskundigen gevormd die zeer regelmatig aanwezig zijn op de maandagmiddag en met elkaar de actuele historisch zaken doorspreken. Ook als u nog weinig van historie afweet maar er wel belangstelling voor hebt staat de deur voor u open van 13.30 – 16.30 uur. Sommigen komen alleen voor een babbelen en een kop thee/koffie. Daar is uiteraard een soos ook voor. Anderen hebben een verhaal. Elke maandagmiddag worden er met een beamer presentaties gegeven van o.a. historische foto's en films. Kom vrijblijvend langs en om meer te weten te komen over de historie van Twente.

FA

Uit de collectie van de Oudheidkamer *

Riet Strijker

Onlangs zijn er door mevrouw Cromhoff-van Heek twee bijzondere schenkingen gedaan aan de Oudheidkamer. Geen boerenkleding of Twentse streekdracht maar modieuze japonnen die voor een deel door haar familie gedragen zijn. De ene schenking bestond uit japonnen die gemaakt waren door Trautmann Menko, of daar gekocht, uit de jaren 1950, 1960. De andere schenking bestond uit veel oudere kleding, van grofweg 1860 tot 1930, waaronder de trouwjapon van Christine Frederike van Heek-Meier, grootmoeder van de schenker. Het bijzondere aan beide schenkingen is, dat de kleding zonder uitzondering in goede staat verkeert, dat er documentatie bij is, soms restauratierapporten en zelfs foto's. In veel gevallen is ook opgeschreven door wie en wanneer het kledingstuk gedragen is.

Een van de japonnen is uit het Fin de Siècle, een type dat te herkennen is aan de ballonvormige pofmouwen en een kleine queue. Uit het briefje in de doos kunnen we opmaken dat het gaat om een exemplaar uit 1898. De botergele japon is van zijde, geweven in een steile keperbinding. Deze zijde wordt ook wel sarcenet genoemd, een oude benaming voor een soort tafzijde. De achter- en zijpanden zijn evenals de strakke ondermouwen van crème/goudkleurig zijden damast. De japon is met de hand gemaakt.

De rok heeft een sleepje en is middenachter sterk gerimpeld. Het voorpand is glad en heeft links- en rechtsvoor twee kleine figuurnaden. Schuin middenachter is in de roksplit, die met haken en ogen wordt gesloten, een katoenen binnenzak genaaid. Aan de binnenkant van de rok zijn middenachter, op ca. 30 cm beneden de tailleband biaisbandjes bevestigd die de queue op de plaats moesten houden. Langs de zoom zijn drie volants gezet.

De voering is van glanzende bruine katoen.

Zij- en achterpanden van het jakje zijn van crème/gouden zijden damast. Het voorpand is van gele zijde en in diepe plooiën gelegd. De sluiting van haken en ogen middenvoor, is over de gehele lengte verstevigd met baleinen. De zijpanden hebben een driehoekig inzetstukje om het jakje mooi over de rok te laten vallen. Het achterpand

bestaat uit zes delen, twee achterpanden en vier smalle zij-achter pandjes. De voorkant van het jak bestaat uit vier delen: twee zijpanden en twee voorpanden. Aan de binnenkant zijn op de naden walvisbaleinen genaaid. In totaal elf stuks. Samen met de baleinen langs de sluiting middenvoor volgde deze constructie de lijn van het korset, dat naar het heersende schoonheidsideaal was gemodelleerd. Het lijfje paste dus precies en kreeg op deze manier het voor die tijd vereiste silhouet. Het lijfje heeft en hoge halsboord, versierd met gele zijde die in drie diepe, gladde plooiën is gelegd. Voor- en achterpand lopen uit in een mooi afgewerkt puntje dat over de rok valt.

Aan de binnenkant zijn onder de oksels sous-bras genaaid van het merk Mozambique made in the USA. Het materiaal voelt aan als rubberachtig tricot. Sous bras waren halfronde lapjes, van katoen of linnen, soms gevuld met een absorberende korrelige substantie die moesten voorkomen dat zweet de buitenkant van de kleding bedierf. Eigenlijk een prachtuitvinding want deodorant helpt misschien wel tegen luchtjes maar niet tegen vlekken. De voering van het lijfje is van crèmekleurige, stevige keperkatoen.

De gele zijden pofmouwen zijn wijd gerimpeld en geplooid aan het lijfje gezet en komen samen in een rozet. Daar

onderuit komen de smalle ondermouwen. De ondermouwen zijn, evenals de zij- en achterpanden van het lijfje, van crème/gouden zijden damast.

De japon is in goede staat maar er zijn her en der vlekken en kleine sleetse plekken. De japon is exposabel, maar zou nog mooier zijn als hij werd schoongemaakt en op de sleetse plekken ondersteund.

Het is een modieuze japon. Misschien van vroeger datum dan 1898. In de jaren '80 van de 19de eeuw was de lelijke tweede tournure, die een rechthoekige, onnatuurlijke vorm had, verdwenen. Daarvoor in de plaats werd nu een klein kussentje op het achterwerk bevestigd, dat met bandjes aan de binnenkant van de rok op de plaats gehouden werd.

Na ca. 1895 werd ook deze opvulling niet meer gebruikt. De mouwen waren vanaf 1890 tot aan de elleboog sterk poffend en werden ondersteund door sterk gesteven voering of hadden een opvulling om wijduit te blijven staan. Na 1895 echter, was de mouw in zijn geheel poffend, zij het minder sterk en verdeeld over de hele mouwlengte.

Onze japon heeft zowel de bandjes voor de tournure, als wel mouwen met een sterk poffend bovenste deel.

Een dergelijke kostbare japon is natuurlijk langer gedragen dan tot precies 1895. Het kussentje zal verwijderd zijn en de

ondersteuning voor de pofmouwen niet meer gebruikt om zo een modieuzer, sluiker silhouet te creëren.

* Dit artikel verscheen onvolledig in nummer 4 van het vorige jaar; het wordt hier nu integraal weergegeven.

Banque Jordaan in Parijs sinds 1909

Wim H. Nijhof

Dit jaar een eeuw geleden, op 1 januari 1909, opende in Parijs een nieuwe bank haar deuren, op het adres 5 Rue Lafitte, weliswaar niet direct aan de voorname Boulevard, maar wel temidden van grote banken als Crédit Lyonnais, Rotschild Frères et Cie. en Louis Kirsch. Volgens de aan klanten en relaties toegezonden brochure was het kantoor voor particulieren bijzonder gunstig gelegen, de ruimten waren 'discreet en deftig' en er waren mooie ontvangkamers 'voor betere cliëntèle'. Het was de Banque Jordaan, geleid door Jan Jordaan, telg uit de respectabele Haaksbergense familie van textielabrikanten, notarissen en bankiers. Zijn zwager Jan van Heek, de bekende textielfirmant uit Enschede, speelde op de achtergrond een belangrijke rol.

De nieuwe bank was de voortzetting van de bankiersfirma die drie ondernemende Twentenaren uit textielfamilies in 1883 hadden overgenomen van de Twentsche Bankvereniging die toen zes jaar eigenaar was. Diederik Bernard Jordaan, Herman Cohen en Herman Wennink hadden hun namen gegeven aan de bank: Jordaan, Cohen & Wennink, die werd gevestigd aan de Boulevard des Italiens in de Franse hoofdstad. In de eerste jaren was de firma vooral actief als wisselkantoor. Later waren haar klanten vooral geegoede particulieren. De bank deed de administratie van hun grote vermogens en beheerde omvangrijke effectenorders, waarvoor met name Jan Jordaan, in dienst sinds 1895, verantwoordelijk was.

'Versleten' firmanten

Op 31 december 1908 liep het contract van de firma af. In de voorbije jaren had Jan Jordaan herhaalde keren met de drie partners over verkoop of overdracht gesproken, maar zekerheid had hij niet gekregen. Daarom wilde hij voor zichzelf beginnen. Wennink was enkele maanden geleden gestorven en Bernard Jordaan was al geruime tijd 'oncapable tot het drijven of deelnemen in de leiding eener zaak en Cohen was persoonlijk niet gezien', schreef Jan Jordaan aan zijn zwager Jan van Heek,

wiens hulp hij midden oktober 1908 inriep. Bijna een jaar daarvoor was Jordaan getrouwd met Bertha van Heek. Een maand voor zijn huwelijk had hij in een brief aan zijn geliefde Bertha al gezinspeeld op zijn kijk op de toekomst. Hij sprak over drie 'versleten' firmanten en gaf aan dat hij oom Bernard niet in de steek kon laten. Parijs was zeker niet zijn eigen keuze, want, zo onthulde hij: 'Het is veel aangenamer te leven temidden van familie dan geïsoleerd in Parijs, waar ik bovendien van 's morgens vroeg tot 's avonds laat buiten de deur ben.' Jan van Heek, sinds bijna tien jaar eerste firmant van Rigtersbleek, een grote spinnerij en weverij in Enschede, was eigenlijk liever bankier geworden dan ondernemer, want daar in de wereld van geld en effecten lag zijn hart, niet tussen de spullen en getouwen. Zijn oudste zoon, Jan, zou later tegenover een verslaggever van de Twentsche Courant verklaren, dat zijn vader 'eigenlijk nooit liefhebberij aan de textielindustrie' had gehad, maar wel veel belangstelling voor het bankwezen. Toen zijn zwager hem dan ook om advies vroeg, reisde hij op 20 oktober spoorwegs naar Parijs. Direct na aankomst maakte Van Heek een ruwe opzet voor een persoonlijke commanditaire vennootschap – een c.v. op aandelen kende Frankrijk niet – onder de naam Jordaan & Cie. Jan Jordaan werd de

hoofdelijk aansprakelijke vennoot en familieleden traden voor belangrijke bedragen op als commanditaire vennoten. Partners in dit familiebedrijf waren behalve Jordaan, zijn schoonvader Gerrit Jan van Heek, zijn zwager Jan van Heek en diens zwager Willem Blijdenstein, bankier van B.W. Blijdenstein & Co., een dochteronderneming van de Twentsche Bank in Londen.

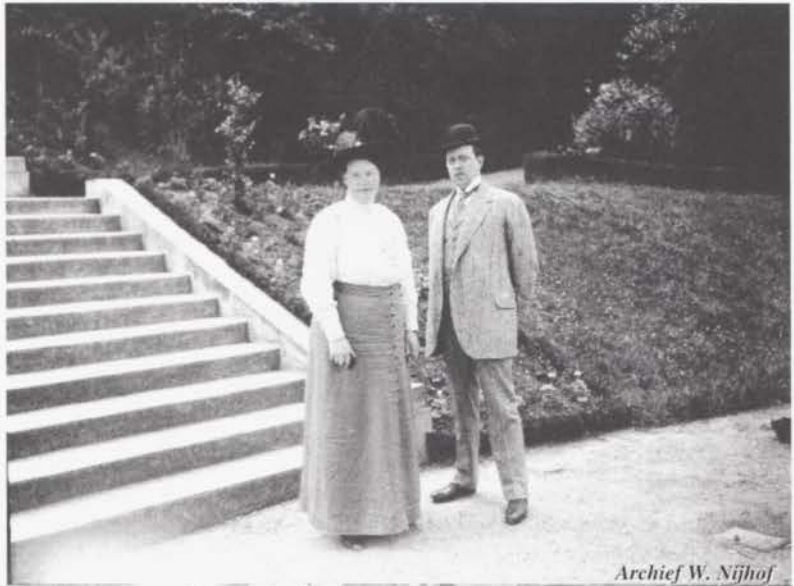
Jan van Heek had een groot vertrouwen in de toekomst van de nieuwe bank en dat werd bewaarheid. Het succes was na de start in 1909 zo aanzienlijk dat door de onverwacht grote toeloop van klanten het kantoor te klein werd. De verhuizing naar het gebouwencomplex van het tijdschrift *Illustration* aan de Rue St. Georges, waar de bank een ruim kantoor huurde, bracht uitkomst en betekende tevens een aanzienlijke stijging in status en aanzien.

Maar de zaak kende één zwak punt, volgens Jan van Heek: het kantoor dreef geheel op Jan Jordaan. Zo'n grote instelling mocht niet staan of vallen met één persoon. Hij vreesde alleen dat het jaren zou kunnen kosten voordat iemand was gevonden en opgeleid om de plaats van Jordaan te kunnen innemen. Desondanks bleven de zaken goed gaan. Het bankiershuis kreeg een uitstekende naam, niet alleen in Franse bankkringen, maar ook in Nederland. Ernst Heldring, één van Nederlands bekendste ondernemers, bezocht in december 1923 de bank in Parijs en schreef daarover zijn dagboek: '...een drukkbeklante Hollandsche effectenzaak, die, naar men zegt, groot vertrouwen bij het

publiek geniet, omdat zij niet, als de Fransche banken, erop uit zijn de beleggers vol te stoppen met fondsen waarbij zij geïnteresseerd zijn.'

'Desolaten boedel'

Op 25 mei 1935 overleed Jan Jordaan. De bank en ook de Nederlandse kolonie in Parijs betreurden zijn dood. In het jaarverslag van de Nederlandsche Vereeniging in Parijs werd hij 'een groot Nederlander' genoemd, die gedurende tientallen jaren 'een sieraad' was voor de kolonie, 'een man die door zijn eenvoudig en beminlijk optreden en tevens door de

Jan Jordaan en zijn vrouw Bertha

Archief W. Nijhof

zeer belangrijke positie die hij hier bekleedde, de goede naam van Nederland tot ere strekte. Een man die te bescheiden was om ooit te streven naar een uitblinken boven anderen, doch die vanzelfsprekend een ereplaats bekleedde uit hoofde van zijn bekwaamheden, van zijn eigenschappen en van het vertrouwen dat ieder hem toedroeg.' Maar Jordaan liet bij de bank volgens zwager Jan van Heek wel 'eene desolaten boedel achter'. Dertig jaar lang had Van Heek veel lief en leed met Jordaan

meegemaakt, maar vooral leed. Jordaan had volgens hem grote tekortkomingen. Naast zijn 'kapitale eigenschappen' had hij ook minder goede. 'Hij had een scherp verstand, een sterk geheugen en de bijzondere gave mensen te herkennen.' Wat Jan van Heek betreunde was dat Jordaan buiten zijn

Archief W.H. Nijhof

Jan Jordaan

drukke baan weinig tijd en gelegenheid had voor andere zaken.

Hij wist dat zijn zuster Bertha zich wat meer wilde bewegen in haar Parijse wereldje en meer wilde zien van het land, met zijn boeiende en rijke historie, maar daarvoor voelde haar man weinig. Bertha beklaagde zich tegenover haar moeder en haar zussen wel eens dat Jan nooit tijd had om van de Parijse geneugten te genieten. Ze luisterde wel met plezier naar zijn kostelijke

verhalen over wat hij op de bank meemaakte, zoals ze haar moeder schreef. Zoals 'van een oude mijnheer die zijn kleindochter gehuwd wil zien en dadelijk twee miljoen meebrengt en die nog veel meer te wachten heeft.' Het kantoor had belangrijke klanten. Zoals een actrice van het Theatre Français die in korte tijd miljoenen had gespaard en ze ogenblikkelijk naar de bank bracht.

'Gisteren kwam er een oud dametje en een oud heertje langs, druk pratend met elkaar. Dat was de Prinses de la Tour d'Auvergne. Ze is zowel schatrijk als eenvoudig, maar haar zoon jaagt alles er door.'

Jan van Heek vond het moeilijk met Jan Jordaan samen te werken, die zich volgens hem van wensen, ideeën en adviezen van anderen nooit iets aantrok. Dat hij zich meer dan 27 jaar had ingezet, was vooral ter wille van zijn zuster Bertha.

In 1945 keek Jan nog eens terug op de 35 jaar waarin hij meewerkte aan de opbouw van de bank. Over Jan Jordaan was hij nu wat milder, zijn zwager wist mensen voor zich in te nemen, schreef hij, en hij boezemde vertrouwen in. De bank had jaren ups en downs meegemaakt, de slechte tijden waren het gevolg geweest van politieke en economische crises. Van Heek betreunde het dat zijn zwager tijdens zijn leven nooit zijn opvolging heeft willen regelen en de onderneming niet wilde omzetten in een Société Anonyme. Na de dood van Jordaan had Jan van Heek de handen vrij om samen met anderen de reorganisatie ter hand te nemen. Egbert, de zoon van Gerhard Jannink, die zwager en vriend was van Jan van Heek, kreeg een plaats in het bestuur. Hij kweet zich uitmuntend van zijn taak, dankzij zijn prettige karakter en persoonlijkheid.

Van lezers voor lezers. Vraag en antwoord.

In het vorige nummer werd gevraagd wie meer informatie zou kunnen geven over het schilderij Zondagmorgen Ootmarsum 1920 van Gerard Cornelis Krol. De heer Henny Wullink tekent bij onze vraag het volgende aan:

Het verworven schilderij laat de kerkgang zien in Ootmarsum anno 1920. Een kenner van Ootmarsum zal aan de hand van het materiaalgebruik (Bentheimer zandsteen) en de architectuur van het ingangsportaal snel tot een definitief oordeel kunnen komen of hier inderdaad de rooms-katholieke kerk staat afgebeeld. In ieder geval lijkt dit waarschijnlijk. De schilder heeft met dit schilderij niet de bedoeling gehad bekende personen af te beelden. Hij zag de kerkgangers als stoffering voor zijn compositie. Treffend zijn de maatschappelijke standen getypeerd. Kleurrijke contrasten zijn ontstaan door de kleuren rood en zwart van de kleding te combineren met de kleur blauw van de boerenkiel.

De man bij de ingang heeft de pose van een bedelaar. Ook de locatie, dichtbij de ingang, en zijn stokje versterken die veronderstelling. De twee zusters of 'nonnen' zullen waarschijnlijk afkomstig zijn uit het klooster Maria ad Fontes aan de Oostwal. Zij behoorden tot de Zusters van Onze Lieve Vrouw van Amersfoort, ook genoemd les Soeurs de Notre Dame.

Het feit dat Krol voor zijn schilderijen niet altijd duurzame materialen maar ook het goedkopere karton gebruikte had financiële redenen. De soms slordige afwerking van zijn werk hangt daarmee samen. Menige onbetaalde rekening zal hij hebben vereffend met een schilderijtje op karton. Overigens was Krol een vaardig kunstenaar met een sterk ontwikkeld kleurgevoel. Zijn landschappen met een boerenhoeve, inclusief kippen (!), zijn bij liefhebbers zeer gewild.

In zijn oeuvre nemen de stillevens een

bescheiden plaats in, maar ook in dit genre geeft hij blijk van picturale gaven.

Zelfportret C.G. Krol

Gerard Krol heeft vanaf 1910 tot aan zijn overlijden in Enschede gewoond en gewerkt. Hij was een flamboyante persoonlijkheid, die met kunst en vliegwerk probeerde een boterham te verdienen.

Op veilingen duiken af en toe schilderijen van Krol op. Jaren geleden signaleerde ik bij zo'n openbare verkoop een schilderijtje op karton, zonder lijst, met de voorstelling van een molen te Boekelo. In mijn collectie is een zelfportret van de schilder, waarop hij zich heeft getooid met een rode baret, sigaret in de mond, en tegen een donkere achtergrond.

Misschien kan de Oudheidkamer Twente in de toekomst eens extra aandacht aan deze schilder schenken.

Oproep

De bekende funerair-historicus Henk Kok uit Glanerbrug heeft voor u een indringende vraag, in feite een oproep:

Getroffen door het prachtige schilderij van Gerard Krol Zondagmorgen Ootmarsum 1920, ben ik mij gaan afvragen wat of er van de Twentse schilderkunst nog aanwezig en bekend is.

Enkele schilderijen zijn bekend en hangen in een museum of oudheidkamer, bijvoorbeeld in Hengelo of Vriezenveen, maar de meeste zien nooit het daglicht. Het onderbrengen in een museum, zoals men destijds de collectie Evert Rabbers heeft trachten onder te brengen in het Rijksmuseum Twente, was een dramatische ervaring.

Echter, de enkele jaren geleden gehouden tentoonstelling van het werk van deze bijzondere amateur-schilder op Huize Hölterhof bij Enschede, was een enorm succes.

Van vele schilderijen weet men geen titel, jaartal of wat het precies voorstelt.

Het bekendste schilderij van Bernard Jasper Fayer (1903-1979) te Vriezenveen, wordt in boeken en tijdschriften constant verkeerd uitgelegd, erger nog, zelfs het bestuur van het betreffende museum kent de volledige betekenis niet.

Schilderijen, tekeningen enzovoort betrekking hebbende op steden en

dorpen in Twente die een prachtig beeld geven hoe het vroeger is geweest in een verdwenen samenleving, vergaan in een opslag van schuren, garages en kasten. Een kostbare Twentse erfenis gaat volledig verloren!

Er zijn nog personen die de schilders of de geschilderde situaties hebben gekend, doch deze generatie is uitstervende.

Daarom zou ik een beroep willen doen op de lezers van ons blad: als u weet dat zich ergens werk van een amateur-schilder bevindt dat betrekking heeft op de Twentse cultuur en natuur, schroom dan niet, maar geef dat door aan de redactie van dit blad. De Oudheidkamer, als hoedster van het Twentse verleden, zal u daar zeer dankbaar voor zijn.

Laat iedereen zich realiseren: het is één minuut voor twaalf!

Begrafenisstoet (schilderij van E. Rabbers)

Lezing reis 'Ruslui 1992'

Het verslag van de heer Haakmeester op maandag 8 juni over zijn reis met de 'Ruslui' vanuit Wierden naar Sint-Petersburg in 1992 was een groot succes. Maar liefst tachtig belangstellenden volgden het boeiende verhaal en keken naar de mooie film.

‘Alles zoals zulks bij de landlieden in deze streken gebruikelijk is’

Henk Woolderink

Een van de kenmerken van de Germaanse samenleving, waarvan Twente deel uitmaakt, is het vanouds gebruikte Germaanse erfrecht. De boerderij is familiebezit en is ondeelbaar. Bij de overgang van de ene generatie op de andere volgt één van de kinderen op, meestal de oudste zoon. Hij wordt aangeduid als: erfvolger, erfving of erfgenaam. Letterlijk betekent dit dat hij de naam van het boerenerven draagt. Broers en zusters die dezelfde naam dragen verkrijgen geen eigendomsrechten op de ouderlijke boerderij, maar hebben wel recht op huisvesting en verzorging ten laste van de oudste zoon. Zolang ze op het erve blijven mogen ze niet trouwen en moeten ze helpen ‘ten huizes beste’. Als ze uithuwen naar een andere boerderij moeten ze afstand doen van de naam van de ouderlijke boerderij en de naam aannemen van de boerderij waar ze naartoe trouwen. Ze krijgen een bruidschat mee naar gelang de grootte en rijkdom van hun ouderlijk erve en worden geacht voortaan onderdak en verzorging te krijgen op de boerderij waar ze introuwen.

Het Germaans erfrecht komt in Twente formeel ten einde in 1811 als Nederland ten tijde van Napoleon wordt ingelijfd bij het Franse Keizerrijk. Het Franse Burgerlijk Wetboek wordt van kracht en dat gaat uit van ‘vrijheid, gelijkheid en broederschap’: alle kinderen hebben gelijke rechten op de ouderlijke nalatenschap. Toch vindt het Franse erfrecht hier maar weinig ingang, want men vindt wegen om het oude gewoonterecht te blijven toepassen: ouders maken testamenten waarin ze hun gehele onroerende goed nalaten aan de erfving of jongere kinderen verwerpen de ouderlijke nalatenschap waardoor de erfving door aanwas enige erfgenaam wordt. De boerenerven blijven net als voor 1800 ondeelbaar. Er zijn veel van deze testamenten te vinden en de griffier van de arrondissementsrechtbank te Almelo heeft talloze aktes opgemaakt van kinderen die de ouderlijke nalatenschap hebben verworpen.

Bekkink als voorbeeld

Een mooi voorbeeld is te vinden in de opvolging van de boerderij Bekkink in Mander omstreeks het jaar 1840. Van het erve Bekkink is bekend dat het een leen was van de Provincie Overijssel.¹ Het was een

achterleen van de leenkamer van Hermhuis te Enter.² Reeds in 1640 komen de bewoners van het erve Bekkink in het bezit van de helft van het erve en in 1696 wordt de andere helft aangekocht. Sindsdien zijn de boeren zelf beleend met het erve Bekkink en zijn daarmee in de praktijk eigenaar. In de Franse tijd wordt het leenstelsel afgeschaft; de laatste belening vindt plaats in 1800 waarbij Gerrit Jan Beckman wordt beleend na de dood van zijn schoonvader Gerit Beckman ongeveer een jaar eerder.

Erve Bekkink is een grote welvarende boerderij. Blijkens de opmeting van het kadaster in 1832 omvat het ruim 16 ha. bouwland en is totaal 30 ha. groot. Bij het erve horen twee wonersplaatsen, namelijk Broekhuis in Mander en Schothuis in Langeveen. De bewoners moeten helpen werken op erve Bekkink. Het bezit een volle waar (aandeel) in de Drieschigtige marke en krijgt daaruit 12 ha. veengrond. Bij de verdeling van de marke Mander bezit erve Bekkink ook een volle waar, alsmede $\frac{1}{3}$ voor de kotter Broekhuis en $\frac{1}{3}$ voor de inmiddels aangekochte kotter Hesselink. De toedeling bedraagt 52 ha. heide en het totaal komt daarmee op bijna 100 ha. Uit de hypotheekregisters blijkt dat erve Bekkink

niet belast is met hypotheeken. Voorwaar een rijk bezit, dat Gerrit Jan goed aan de volgende generatie wil overgedragen. Zijn vrouw Joanna Bekkink is in 1832 overleden en ook uit die akte blijkt dat zij op het erve geboren is. Gerrit Jan Bekkink is bij zijn vrouw en schoonouders ingetrokken en blijkt geboren te zijn op erve Geerdink in Vasse. Bij zijn huwelijk heeft hij afstand gedaan van de naam Geerdink en gaat verder door het leven onder de naam Bekkink.³

Het testament van Gerrit Jan Bekkink

Gerrit Jan Bekkink, landbouwer te Mander en weduwnaar van Johanna Bekkink, verschijnt in 1840 voor de notaris om zijn testament te maken.⁴

De erfing is zijn enige nog in leven zijnde zoon Egbertus Johannes Bekkink (geboren 1812).

Verder zijn er vier dochters in leven Gesina (waarschijnlijk geboren vóór 1803), Johanna (geboren 1803), Geertruida (geboren 1808) en Hendrika (geboren 1815)⁵

Het testament omvat de volgende punten:

1. *Gerrit Jan Bekkink benoemt tot enige en universele erfgenaam zijn zoon Egbertus Johannes Bekkink.*
2. *Hij wil echter dat deze aan zijn vier dochters Gesina, Johanna, Geertruida en Hendrika Bekkink het hun wettig toekomstige aandeel in de nalatenschap uitkeert, namelijk aan ieder van haar die in het huwelijk treedt of getreden is en alzo het erve metterwoon heeft verlaten een som van f 1000,-- en tevens een kist, een kabinet, twaalf stoelen, een uittrektafel, een onder- en bovenbed, een hoofdpeluw en f 100,-- voor de uitzet of uitrusting, alsmede een koe. Aan ieder van de dochters die zonder te huwen het erve Bekkink verlaat en zich met der woon elders vestigt moet hij uitkeren een som van f 1000,-- en tevens een kist, een kabinet, twaalf stoelen, een uittrektafel, een onder- en*

bovenbed, een hoofdpeluw en f 80,-- voor de uitzet of uitrusting. Als zij zich daarna in het huwelijk begeeft zal ze de koe en suppletie van f 20,-- op de uitzet kunnen vorderen.

3. *De vier dochters hebben het recht de bovenkamer van het erve Bekkink levenslang kosteloos te bewonen. Als zij dat verkiezen moeten ze de reparaties voor haar rekening nemen, maar het benodigde hout en ijzerwerk zal door Egbertus Johannes geleverd en bekostigd moeten worden en hij is tevens verplicht om de daarvoor gebruikte*

arbeiders en werklieden gedurende de tijd dat zij daaraan werken de kost te geven. Aan ieder van de dochters die van dit recht gebruik maakt en zich met der woon in de kamer vestigt moet de erfgenaam uitbetalen de som van f 800,-- en tevens jaarlijks 1 mud 33 kop Nederlandse maat rogge en een dito boekweit, alle dagen een halve Nederlandse kan zoetemelk, des zondags en alle heilige dagen het middagmaal aan zijn tafel, verder vrije brand en de haar benodigde aard-appelen en daarenboven in gebruik geven 2 ½ vierkante roeden land ter zaaiing van lijn en evenveel land ter verbouwing van tuin- en moesvruchten en groenten, welke beide stukjes land door de bouwman van het erve Bekkink jaarlijks na behoren zullen moeten worden bemest, alles zoals zulks bij de landlieden in deze streken gebruikelijk is, en zullen ieder mijner dochters nog boven dit alles voor een uitzet genieten de som van f 60,-- eens. De erfgenaam moet,

Erve Bekkink

als één of meerdere dochters de kamer betrekken, deze kamer voorzien (voor ieder van haar die de kamer betreft) van een kist, kabinet, acht stoelen, een uitrektafel en een bed, bovenbed, hoofdpeluw en vier hoofdkussens, die evenwel zijn eigendom blijven.

4. *De kapitalen van f 1000,- of f 800,- die de erfgenaam aan de dochters moet betalen zullen zolang zij niet zijn afbetaald verrent worden met 3%.*
5. *Als één of meerdere van mijn dochters nog gedurende mijn leven in het huwelijk*

strikte wet en sluit die van alle voordelen van de nalatenschap geheel uit.

Opmerkelijk is dat de uitkering van een koe en f 20,- afhankelijk is van een eventueel huwelijk van de dochter die het erve verlaat. Dat is een bevestiging voor de gewoonte een bruidskoe te schenken, die de dochter bij haar huwelijk meekrijgt vanuit haar ouderlijke boerderij. Soms wordt vermeld dat de koe meegegeven wordt 'om de bruid te voeden als ze in de kraam komt'. Het bedrag van f 20,- is blijkbaar gekoppeld aan de kinderuitzet.

Opmerkelijk is ook dat Gerrit Jan bij testament een beschikking maakt over het gehele erve Bekkink. Daarbij wordt echter voorbij gegaan aan de nalatenschap van zijn vrouw, Johanna Bekkink, nota bene de erfdochter waar Gerrit Jan bij in is getrouwd, is in 1832 overleden zonder testament na te laten. Volgens de wet zijn haar vijf kinderen ieder voor 1/5 deel haar erfgenamen. In die tijd had Gerrit Jan nog geen recht op een 'kindsdeel'. Hij kon van zijn vrouw niet erven, omdat hij per definitie geen bloedverwantschap met haar heeft. Dit probleem wordt opgelost doordat Gesina, Johanna, Geertruida en Hendrika Bekkink op 8 juli 1840 een akte laten opmaken bij de griffier van de rechtbank te Almelo, waarbij ze de nalatenschap van hun moeder verwerpen. Daardoor wordt Egbertus Johannes door aanwas enige erfgenaam van zijn moeder.

Uit de burgerlijke stand van de gemeente Tubbergen blijkt dat Gerrit Jan Bekkink of Geerdink, oud 75 jaar, geboren te Vasse, weduwnaar van Joanna Bekkink en zoon van wijlen Jan Geerdink en wijlen Gesina Wulferink op 15 december 1842 's avonds om 9 uur te Mander overleden is. De aangifte wordt gedaan door zijn naburen Johannes Booijink en Hendrikus Pegge.⁶

Johanna Bekkink heeft geen gebruik gemaakt van 'het recht' om levenslang in de

treden, zal alles wat zij dan ontvangen in mindering gebracht worden op de hiervoor genoemde uitkeringen.

6. *Als gedurende mijn leven hout op het erve Bekkink wordt verkocht dan is de opbrengst geheel ten voordele van de erfgenaam.*
7. *Als één of meerdere van mijn kinderen met deze beschikking geen genoegen nemen mocht, of daarin niet mocht willen berusten, dan benoem ik deze onwillige(n) in de legitieme portie na de*

bovenkamer van het erve Bekkink te wonen. In 1844 trouwt zij op 41-jarige leeftijd met Gerardus Joannes Engberink, die op dat moment 46 jaar oud is.⁷ Ze overlijdt in 1881 op 78-jarige leeftijd in het huis B 37. De aangifte wordt o.a. gedaan door haar 83-jarige echtgenoot.⁸

Geertruida Bekkink blijft wel op haar ouders huis, maar het is twijfelachtig of zij ooit in de bovenkamer gewoond heeft, want haar broer is pas na haar overlijden getrouwd. Ze overlijdt op 36-jarige leeftijd in 1845. De aangifte wordt gedaan door de twee naburen Gerrit Jan Booijink en Jannes Booijink, die verklaren dat Geertruida Bekkink, oud 34 jaar, zonder beroep en ongehuwd op 21 maart 1845 in Mander is overleden.⁹ Ook uit deze akte blijkt dat overlijdensakten soms onnauwkeurigheden bevatten, want de persoon in kwestie is niet zelf aanwezig. De leeftijd van 34 jaar is niet correct.

Egbertus Johannes Bekkink trouwt in 1846 met Janna Schophuis uit de aanpalende buurschap Geesteren. Hij is dan 33 jaren en zij ruim 20 jaren.¹⁰ Zij zetten het geslacht Bekkink op de boerderij in Mander voort en hij verklaart in 1849 dat hij door aanwas eigenaar is van de nalatenschap van zijn moeder en door testamentaire beschikking van de nalatenschap van zijn vader. Hij heeft inmiddels de uitkeringen aan zijn vier zusters gepresteerd en hij verzoekt om het erve Bekkink te Mander op zijn naam te brengen in de kadastrale registers.¹¹

Waar Gesina Bekkink en Hendrika Bekkink na de afstand van hun moederlijke nalatenschap in 1840 zijn gebleven is mij niet bekend. Het is een interessant puzzeltje voor verder onderzoek. Volgens de burgerlijke stand van de gemeente Tubbergen zijn ze niet vanaf hun ouderlijk huis getrouwd en tevens is hun

overlijdensakte aldaar niet gevonden. Wellicht hebben ze na vertrek van het erve een andere naam aangenomen of hebben ze zich buiten de gemeente Tubbergen gevestigd. Ook is het mogelijk dat ze naar de graafschap Bentheim vertrokken is. Met de geldbedragen die ze van hun broer uit hun ouderlijke boedel hebben gekregen kon in die tijd een leuk boerderijtje gekocht worden. Ook de inboedel was grotendeels geregeld.

Noten:

- 1 E.D. Eijken, Repertorium op de Overstichtse en Overijsselse leen protocollen, Zwolle 1995, leen 1157.
- 2 A.J. Mensema, Repertoria op de particuliere leenkamers in Overijssel, Zwolle 1988, Hermhuis lenen 17-20.
- 3 Burgerlijke stand gemeente Tubbergen, overlijdensakte 50, d.d. 09.05.1832.
- 4 HCO Zwolle, toegang 122 notaris Barendtszen te Tubbergen, d.d. 02.04.1840.
- 5 HCO Zwolle, DTB nr. 463 Doopboek Vasse-Mander: Johanna (19.03.1803), Geertruida (19.11.1808) en burgerlijke stand gemeente Tubbergen, geboorteakte ongenummerd, Egbertus Johannes (22.12.1812) en geboorteakte 29, Hendrika (18.03.1815). Gesina is waarschijnlijk voor 1803 geboren. De parochie Vasse-Mander is gesticht in 1803 en in dat jaar begint het doopboek.
- 6 Burgerlijke stand gemeente Tubbergen, overlijdensakte nummer 110, d.d. 16.12.1842.
- 7 Burgerlijke stand gemeente Tubbergen, huwelijksakte nummer 11, d.d. 31.05.1844.
- 8 Burgerlijke stand gemeente Tubbergen, overlijdensakte nummer 84, d.d. 24.08.1881 (overleden 23.08.1881).
- 9 Burgerlijke stand gemeente Tubbergen, overlijdensakte nummer 35, d.d. 22.03.1845.
- 10 Burgerlijke stand gemeente Tubbergen, huwelijksakte nummer 10, d.d. 19.02.1846.
- 11 HOC Zwolle, hypothecaire boekhouding, O-54/88, d.d. 20.06.1849

Twentse sage: De 'scepgrage' mulder van de Noordmolen.

Elias Vermeer

Eeuwenlang werden mulders uitbetaald in natura. Ze mochten een bepaald aantal scheppen van het gemalen meel voor zichzelf houden. En eeuwenlang hebben de boeren zo hun bedenkingen gehad over de omvang van deze scheppen. Ook de mulders van de Noordmolen bij Delden hadden hierin niet zo'n beste naam. Ook zij waren berucht om hun formidabele scheppen. Zoiets kan lange tijd goed gaan, tenminste, als het geweten niet begint te knagen. Maar op een gure, winderige herfstavond kreeg één van de scepgrage molenaars plotseling spijt van zijn hebzucht. Uit wroeging wrong hij zich uit het raam van de molen, stortte zich in de molenkolk en verdronk er jammerlijk. Maar daarmee was hij nog niet van zijn wroeging verlost, want het is zonneklaar dat een ziel met zo'n staat van dienst geen rust is vergund. Op klamme herfst- en winteravonden steeg hij in de vorm van een witte gedaante weer uit de molenkolk op en zweefde met klaaglijke geluiden rond de molen, iedere

voorbijganger de schrik op het lijf jagend.

Maar dat is nu niet meer zo. In de negentiende eeuw kwam eens een groepje stevig aangeschoten jongens van de Deldense kermis terug en toen ze de Noordmolen passeerden, zagen ze daar de witte gedaante weer jammerend uit het water opstijgen. Een normaal mens zou maken dat hij wekomt, maar ja, je weet hoe die dronken jongelui zijn, hè, overmoedig! Eén van hen trok een klomp uit, wierp die naar de geestverschijning en trof nog doel ook. Het effect was verbijsterend. Onder het uitstoten van ijselijke kreten zakte de witte gedaante weer terug in de molenkolk, waar hij voorgoed verdween. Niemand heeft de dolende ziel sindsdien nog gezien. Maar op winderige herfstavonden kun je nog altijd het water in de molenkolk op vreemde wijze zien opborrelen, wat bewijst dat de geest van de scepgrage mulder er nog steeds aanwezig is.

De Noordmolen is een watermolen aan de Oelerbeek, die vanaf de stichting van Twickel in 1347 onafgebroken tot dit landgoed heeft behoord. De molen zelf is ouder dan Twickel. Hij stamt van vóór 1336. De huidige molen is echter niet de bewuste korenmolen uit de sage, maar een oliemolen. De korenmolen zelf stond aan de andere kant van de beek, maar werd in 1827 afgebroken.

Tekening J. Niks

Twentse paddenstoel

Oplossing vorige nummer:

De paddenstoel bevindt zich aan de Rekkenseweg dichtbij het punt waar die de Lankheetweg snijdt. De paddenstoel staat vlakbij het natuurgebied Het Lankheet, waarover u elders in dit blad een artikel aantreft.

Het prachtige boek over Hofstede Crull is gewonnen door de heer G.J. Perfors uit Lochem.

Nieuwe paddenstoel

De paddenstoel in deze puzzelwedstrijd moet voor de meeste lezers van dit blad niet veel problemen opleveren. We verwachten dan ook veel reacties.

Doe mee en win het boek *Vertellingen uit het oude Twente* van Berend Jager.

Wat moet u doen?

Beantwoord de twee vragen en stuur de antwoorden naar de redactie van dit blad (zie colofon).

- 1 Waar kunnen we de paddenstoel vinden?
- 2 Welk museum bevindt zich op 500 meter afstand daarvan?

Vergeet niet uw naam, adres en telefoonnummer te vermelden.

Stuur uw oplossing in voor 31 juli 2009 naar:

Blauwgras 48, 7623 GK Borne, of email: [redactie @oudheidkamertwente.nl](mailto:redactie@oudheidkamertwente.nl)

W. Ahlers

Duizend jaar waterbeheer op Het Lankheet

Geert Bekkering

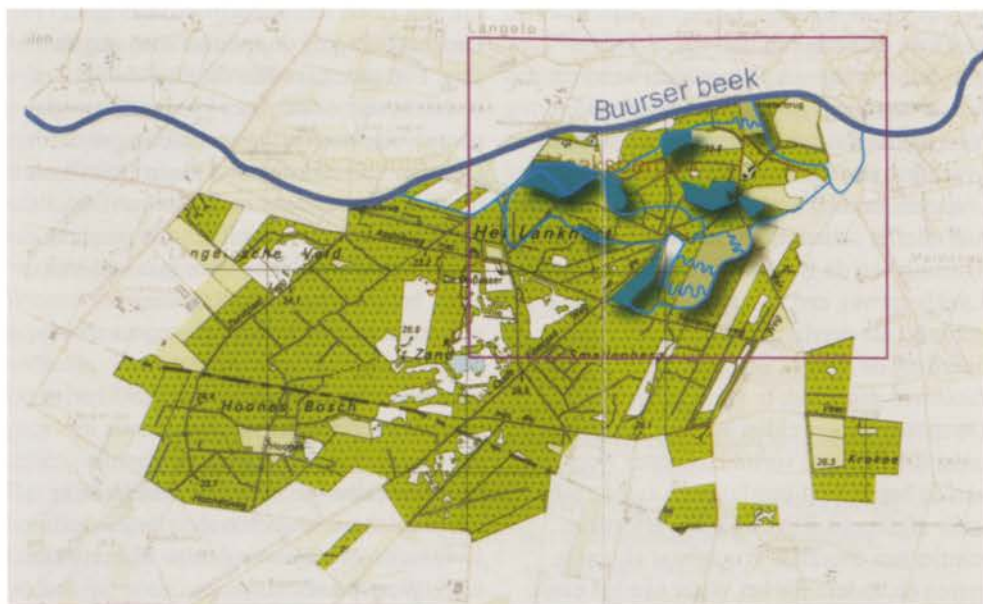
De paddenstoel uit de prijspuzzel van het vorige nummer bevindt zich aan de Rekkenseweg nabij het landgoed Het Lankheet. Het Lankheet, circa vijfhonderd hectare groot, ligt tussen Haaksbergen en Eibergen, op een afgevlakte zandrug tussen de Buurserbeek en de Berkel. De Hof te Mallem aan de Berkel bij Eibergen was van 1430 tot 1895 eigenaar van het gebied dat bestond uit boerderijen, heidevelden en veenmoerassen. In de middeleeuwen was er een stelsel van bevoelde weilanden, dat rond 1900 door Gerrit Jan van Heek senior opnieuw werd ingericht. Het verviel doordat kunstmest beschikbaar kwam. In 2006 is met Europese subsidie een waterpark ingericht, maar nu met een heel ander doel.

De oudste permanente bewoning dateert van zo'n 4500 voor Christus. Men vestigde zich op de oeverwallen langs de Buurserbeek. Tot circa 800 bestond de landbouw uit de zogenoemde brandcultuur. Een stuk bos werd afgebrand om een akkertje aan te leggen, dat maar enkele jaren vruchtbaar was. Onder de essen vindt men vaak nog laagjes houtskool van de brandcultuur. Geleidelijk begon men met akkerbouw op essen, die bemest werden via de potstalmethode. In de stal werd de mest opgevangen tussen heideplaggen. Dat mengsel van mest en hei kwam op de es.

Vee werd geweid in de bossen en op de heide en ook op weidegrond dicht langs beken. Sommige beken zetten bij overstromingen vruchtbare klei af. Dus probeerde men die beken te verleggen of op te stuwen om in de natte tijd overstromingen te veroorzaken.

Vloeiweiden

Op Het Lankheet zijn vloeiweiden teruggevonden die teruggaan tot ongeveer het jaar 1000. Deze streken werden toen geteisterd door aanhoudende hitte, schaarse regenval en warme winters. Men groef

Sluisje

daarom kanaaltjes over lemige, dus waterdichte, ondergrond en wist daarmee over redelijk grote afstanden met het kostbare water de weilanden te bevoeien. Om het zure, voedselarme veenwater buiten de vloeiveiden te houden werden aan de rand van heide en veen waterstuwende wallen aangelegd. Het verzamelen, vervoeren en verdelen van het goede water bleek de essentie van het bevoeiingssysteem. Dit systeem werd honderden jaren gebruikt en uitgebreid. Veel daarvan is teruggevonden als slenken, grachtjes, poelen en aarden wallen. Zo ontdekte men bij het op een kaart intekenen van allerlei waterloopjes, dat een poel op de kruising van de Rekkenseweg en de Lankheterweg een spaarbekken is geweest, gebruikt als overloop om de weide naast boerderij *de Pingel*, ook wel *Groot Lankheet* genoemd, te kunnen bevoeien. De meeste vloeiveiden hebben een min of meer driehoekige vorm. Het water werd er aan de brede kant ingelaten en aan de punt weer afgevoerd. Dit bleek een effectieve manier om enerzijds vruchtbaar slib af te zetten en anderzijds het water aan het einde

van het veld weer verder te leiden. Waarschijnlijk zijn alle weiden op Het Lankheet vroeger bevoeid. Daardoor bleef de grond langer vorstvrij, kwam de grasgroei eerder op gang en kon men soms al eind maart hooien. Muizen en mollen vluchtten, schadelijke insectenlarven verdronken.

De Nederlandsche Heidemaatschappij

In 1888 richtten Gerrit Jan van Heek, Albert Jan Blijdenstein en Abraham Ledeboer, allen textielabrikant in Enschede, de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, de Heidemij op. In de textielindustrie was goed verdiend en deze fabrikanten belegden de winst in grond, die dan wel ontgonnen moest worden. Dat ontginnen werd met kracht aangepakt. Duitse stoomploegen keerden met grof geweld de heide, die daarna voor land- of bosbouw geschikt werd gemaakt. De teelt van dennenhout was lonend omdat daarmee de mijngangen in de kolenmijnen gestut werden. Sommige fabrikanten hadden zelf ook aandelen in kolenmijnen, dus sneed het mes aan twee kanten. Gerrit Jan van Heek senior kocht in 1895 Het Lankheet en ging daar direct mee aan de slag. Een paar jaar daarvoor had hij in opdracht van de minister van landbouw de succesvolle bevoeiingstechnieken in Duitsland bestudeerd. Net als in Duitsland bleek ook het water van de Buurserbeek kalkhoudend en voedselrijk, dus geschikt voor bemesten. Binnen twee jaar had Van Heek het oude bevoeiingssysteem verbeterd en uitgebreid met stuwen en duikers. Tijdens de Overijsselsche Landbouwtentoonstelling van 1897 in Haaksbergen konden de deelnemers dit werk bezoeken. Na afloop werden de bezoekers door de heer G.J. van Heek in een fraai dennenbosch nabij zijn Zweedsch jachthuis ontvangen en eenige ogenblikken hoffelijk onthaald.

Kunstmest

Het Lankheet was een erg gevarieerd gebied, waar kleine boerderijen temidden van heide, bos en veen lagen. Door de verbeterde bevoeiingen ging het de boeren in het gebied duidelijk beter. Door de komst van betaalbare kunstmest raakten de bevoeiingssystemen echter rond 1920 in onbruik. Om de kostelijke *wondermest* niet uit te spoelen, moest het water van het land af en werden de oude watersystemen nu gebruikt om het water snel af te voeren. Helaas is veel natuur in Nederland de laatste vijftig jaar verdroogd door de ontwatering voor de kunstmest in de landbouw. Daardoor zijn de natuurwaarden erg achteruit gegaan. Om Het Lankheet van meer water te voorzien is er een spectaculair plan ontwikkeld.

Waterpark Het Lankheet

Het watersysteem van Gerrit Jan van Heek heeft een onverwacht nieuw leven gekregen. Acht samenwerkende partners gebruiken het nu met een omgekeerd doel. Water uit de Buurserbeek dat door mest uit de landbouw is verrijkt, wordt door een zuiveringsfilter met riet geleid. Daarna worden de verdroogde broekbossen op Het Lankheet er weer nat mee gemaakt. Het riet wordt geoogst en er zijn plannen om er via verbranding of vergassing duurzame energie uit terug te winnen. Het riet staat in achttien rietvelden. Een ingenieus systeem van pompen zorgt er voor dat ieder gewenst 'waterregime' gerealiseerd kan worden. Wetenschappers uit Wageningen experimenteren met dit proces en zoeken de optimale doorstroming van de rietvelden. De experimenten zullen vijf jaar duren. De gegevens daaruit zijn wereldwijd in te zetten, want riet wil bijna overal groeien. Het gezuiverde water gaat via oude, lokale beekbeddingen naar de broekbossen op Het Lankheet. Een aantal uitvoerings- en onderhoudswerkzaamheden in het park wordt ingepast in het resocialisatie-

programma voor jongeren uit de Rekkense inrichtingen.

Bezichtiging

Bezoekersgroepen worden ontvangen en rondgeleid door medewerkers van de Historische kring Haaksbergen en het IVN.

U kunt dit trouwens ook zelfstandig bekijken, want over het waterpark Lankheet is een wandelroute uitgezet met informatieborden.

U loopt over een heuvel met fraai uitzicht, ontworpen door landschapsarchitect Benno Strootman, die daarvoor de uitgegraven grond heeft gebruikt. Er is ook nog een waterkunstwerk met een toog- en theaterplek, ontworpen door de Schotse landschapskunstenaar Jim Buchanan. Vele instanties hebben samengewerkt om een uniek project mogelijk te maken, waarvan de resultaten bijdragen aan schoner water, duurzame energie, natuurherstel en behoud van geschiedenis en cultuur. De vernieuwende activiteiten van Gerrit Jan van Heek senior worden honderd jaar later door dezelfde familie op een moderne manier voortgezet.

Bronnen:

- B.H. Rouffaer, Op Het Lankheet
- Landgoed Het Lankheet; uitgave van Vereniging Overijssels Particulier Grondbezit, Dalfsen, 1999
- Waterpark Op Het Lankheet, © Werkgroep Het Lankheet, 2006
- Eric Brinkman, Waterpark Op Het Lankheet, in: De Landeigenaar, nr. 4, 52ste jaargang, augustus 2006, pag. 6-8

Stuwte

G. Bekkering

Hengelosestraat 200 te Enschede
Tel. 053 - 43 53 855

www.restaurantlaroche.nl

Quest accountants

Kottendijk 72, 7522 BT ENSCHEDE
053-4327475

ondernemende adviseurs

www.questaccountants.nl

Deze advertentieruimte kost
slechts € 0,30 per lezer per jaar!

Van Remeker Schilderwerken

Betrouwbaar en degelijk

Michel van Remeker
Rigtersbleekstraat 23
7521 GH Enschede
Tel: 053 - 4352482
Mobiel: 06 - 53516771

DE
LIJSTENMAKERIJ
GOVAARTS & HOMAN

Hengelosestraat 164
7521 AK Enschede
tel 053-4353678
www.govaarts.nl

Bijzondere lijsten en inlijstingen, ophangsystemen en kunstschildersmateriaal

Keppels

LIPPERKERKSTRAAT 43-45 ENSCHEDE TEL.053 -431 26 50

ELEKTROBURO
H. VOS **B.V.**

Elektra en Data werken
Brandmeldinstallaties
Noodverlichting

24 uur Servicedienst

Tel. 053 - 435 30 96

VOS **INSTALLATEURS B.V.**

Elektra, Airco,
Verwarming, Sanitair,
Loodgieterswerk en
Luchtbehandeling

Tel. 053 - 435 20 63

Op 2 december 2019 neemt u 150 euro op. Gewoon bij een Rabo geldautomaat.

(Als contant geld dan nog bestaat.)

Met meer dan 3000 kantoren komt u de Rabobank door heel Nederland tegen. Overal waar u ons verwacht en zelfs op plekken waar u dat misschien niet had gedacht. Dat is altijd al zo geweest en zal altijd zo blijven. Want al wordt alles digitaal en virtueel, er zal altijd een Rabobank in de buurt blijven.

Het is tijd voor een bank
die zichzelf blijft.

Het is tijd voor de Rabobank.